

ניידות ותמרון בשדה הקרב - גורם הקרקע ומושגי יסוד בלחימה

כדי להכתיב לאויב את מהלכיו ולערער את שיווי משקלו, אין הכרח שהעוצמה הכוללת בקרב נתון תעלה על עוצמת האויב באותו קרב. אם ניתן יהיה לנצל כראוי את איכות כוח האדם, את גורם הזירה ואת גורם התנועה, ניתן אף בתנאים של יחסי כוחות כוללים לא נוחים להגיע למצבים שבהם תושג עדיפות מקומית בנקודות התורפה ובנקודות המפתח. על-ידי כך יוכרע האויב ותבוצע המשימה

התקדמות חטיבה 401 בואדי א-סלוקי, 2006

אליים (מילי) ד"ר בני מיכלסון,
יו"ר העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית,
לשעבר רמ"ח היסטוריה

פרטים, המאפשרים לכל מפקד נבון לנצלם ולהשתמש בהם ביעילות למילוי משימתו. כל הערכת קרקע על-ידי מפקד ברמה הטקטית כרוכה אפוא בנייתו פרטים רבים. רק ניסיון רב וידע מעמיק יסייעו למפקד למצוא את הפרטים החשובים בלבד בכל מקרה ומקרה, כדי לבסס בעיקר עליהם את תוכנית הקרב שלו. יש לנתח את הקרקע מתוך שלוש נקודות מבט:

- 1. תצפית והסתר.** אפשרות התצפית שבשטח, לעומת אפשרויות ההסתר מתצפית האויב.
 - 2. אש ומחסה.** האפשרויות להעסקת האויב באש, לעומת האפשרויות לניצול הקרקע כמחסה מפני אש אויב.
 - 3. תנועה ומכשולים.** האפשרויות להנעת כוחות בשטח (רגליים וממונעים), לעומת מערכת המכשולים הקרקעיים שקיימים בשטח או שניתנים להכנה.
- מתוך שלוש נקודות מבט אלה ניתן לצמצם ולקבוע, כי ניתוח הקרקע עוסק בעיקר בשני תחומים: שטחים שולטים ודרכי תנועה. שטח שולט אופייני הוא שטח בעל שדות-אש ושדות ראייה, החולש על מקסימום מכשולים. דרך תנועה אופיינית להנעת גיטות היא דרך המקנה הסתר ומחסה, שאפשרויות התנועה בה הן הטובות ביותר.

ברמה הטקטית, שבה גזרות הפעולה קטנות יותר והיעדים מוגדרים, ברור לכל מפקד אילו שטחים שולטים נמצאים בתחום משימתו

ברמה הטקטית, שבה גזרות הפעולה קטנות יותר והיעדים מוגדרים, ברור לכל מפקד אילו שטחים שולטים נמצאים בתחום משימתו; לכן הוא ינתח, בדרך כלל, תחילה את השטחים השולטים ואת חשיבותם היחסית, ורק לאחר מכן יפנה לניתוח דרכי התנועה אליהם.

ברמות המערכתיות והאסטרטגיות, שבהן גזרות הפעולה נרחבות ואף היעדים אינם מוגדרים ואינם מצומצמים, ינותחו תחילה דרכי התנועה לפי חשיבותן היחסית, בשל היותן המפתח להערכת השטח ולשליטה בו. רק לאור ניתוח דרכי התנועה יאכן המפקד את השטחים השולטים עליהן, ויקבע את סדר חיוניותם לשם מילוי משימתו. מכאן נובע ששטח שולט ייבחן קודם כל במידת השליטה שלו על מקסימום דרכי תנועה ולא בגובהו היחסי או בשליטתו היחסית בשטח.⁴

השפעת מזג האוויר על עבירות הקרקע

ההשפעה של מזג האוויר חלה ראשית על הקרקע. השינויים החלים בקרקע עקב מזג האוויר משפיעים ישירות על כושר העבירות בה. השפעת מזג האוויר על הקרקע מבחינה זו מותנית בסוג הקרקע; היא תהיה שונה בסוגי הקרקעות השונים. אדמת חול, שבדרך כלל קשה לתנועה ממונעת, עשויה לאחר גשם להיעשות נוחה לעבירות. אדמת חמרה או לס יהפכו לבוץ, שהוא קשה-עבירות לרק"ם. גורם קרקעי שני שיושפע ממזג האוויר הוא תכסית הקרקע, ובעיקר הנחלים והצמחייה. ההשפעה של מזג האוויר על צורת הקרקע ניכרת רק לאחר זמן כה ממושך, עד שבדרך כלל אין לתת עליה את הדעת בשיקולים הטקטיים.

בשלהי שנות ה-50 של המאה ה-20, קיבל צה"ל הנחייה להעביר את המלחמה מוקדם ככל האפשר לשטח האויב, כתוצאה מהיעדר עומק אסטרטגי.¹ עם פיתוח תפיסה זו, נעשה מאמץ מיוחד לנתח את מרכזי הכובד של מגננת האויב בזירות השונות, ולחפש נקודות תורפה במערכיו. נקודות התורפה הללו נועדו לאפשר חדירה לעומק שטח האויב, תוך עקיפת מתחמיו ומוצביו המבוצרים ותוך חתירה לעבר יעדים במרכז הכובד. יעדים שכיושם יערער את מערכיו וישתק את יכולתו להגיב. תפיסה זו קיבלה חיזוק יתר בעקבות מלחמת סיני, שלאחריה תפקיד הכוח המשוריין בשדה הקרב הובן לאשורו, והחדירות המשורינות לעומק הפכו לאבן יסוד בתורת הלחימה של צה"ל.²

תפיסה זו מתוארת היטב בספר **תורת הקרב של צה"ל** שיצא לאור בשנת 1964, בו אף מוקדש פרק מיוחד לעניין, תוך הדגשת חשיבות נושא העבירות למימוש התפיסה המבצעית.³ ארבעת גורמי היסוד בלחימה כוללים את הדברים הבאים:

1. האדם הלוחם משני הצדדים.
2. אמצעי הלחימה המשמשים את שני הצדדים.
3. הזירה בה מתנהלת הלחימה.
4. התנועה (הנמדדת במרחב ובזמן) שבלעדיה אין לקיים כל פעילות צבאית.

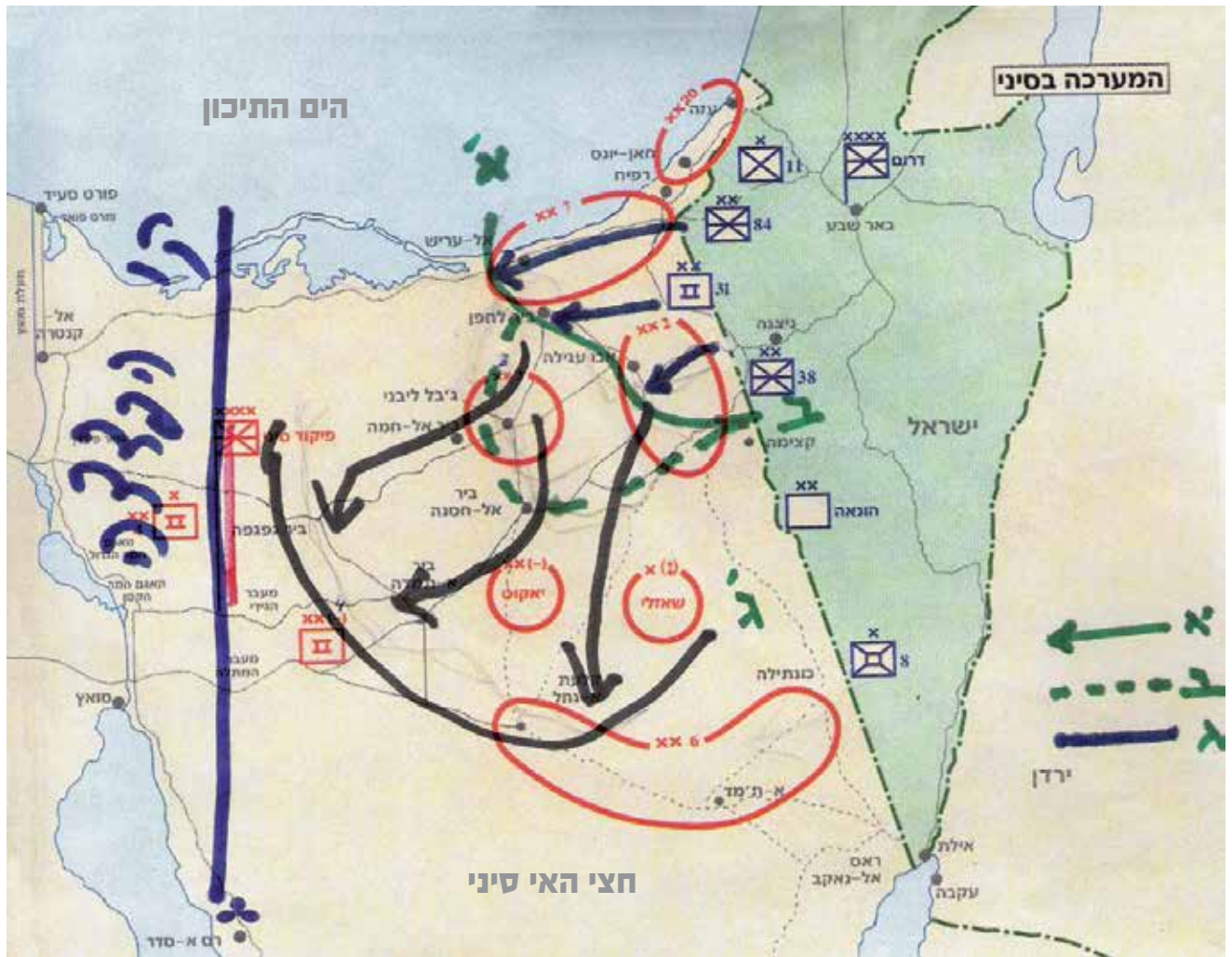
מתוך ארבעה גורמי יסוד אלה, שני האחרונים - הזירה והתנועה - מותנים לחלוטין בנייתו המבצעית של הקרקע ובמחקר מודיעין השטח, ומאמר זה יעמוד עליהם בפירוט יתר.

הקרקע מורכבת למעשה ממספר אין-סופי של פרטים ופרטי פרטים, המאפשרים לכל מפקד נבון לנצלם ולהשתמש בהם ביעילות למילוי משימתו

הזירה בה מתנהלת הלחימה

את הזירה בלוחמת היבשה ניתן לחלק כך: הקרקע ואשר עליה. גורמי טבע נוספים המשפיעים על הזירה הם מזג האוויר (מותנה באקלים ובעונת השנה), ואור וחשיכה (יום ולילה, שמש וירח).

- 1. צורת הקרקע.** הרים ובקעות, שיפועים ומדרונות, גבעות וגיאות, מצוקים וערוצים.
- 2. סוג הקרקע.** חול, אדמה שחורה, חמרה, אדמה סלעית ואדמת לס.
- 3. תכסית הקרקע.** צמחייה, נחלים, מבנים, כבישים וכדומה. לעומת הים או האוויר, הקרקע אינה בעלת אופי אחיד. הקרקע מורכבת למעשה ממספר אין-סופי של פרטים ופרטי

מפה בכתב ידו של שייקה גביש. הרעיון המרכזי של המתקפה בסיני בששת הימים

עליהם בשעות האור. גם אמצעי הלחימה המודרניים בלחימת היבשה יוכלו לרוב לבוא לידי מיצוי מרבי בעיקר בשעות האור. אף על-פי כן, יש שאיפה להפעלת מלוא עוצמה גם בקרב הלילה, מכיוון שעל-ידי כך ניתן לנצל בצורה מקסימלית את חולשות האויב ולהכריעו בזמן שאינו מוכן לכך. הפעלה של כוחות רבים בלילה בקרב אחד (חטיבה, אוגדה וכדומה), מחייבת הכנה רבה תוך שימוש מרבי באמצעים טכניים חדשניים.

ברמות המערכתית והאסטרטגית, שבהן גזרות הפעולה נרחבות ואף היעדים אינם מוגדרים ואינם מצומצמים, ינותחו תחילה דרכי התנועה לפי חשיבותן היחסית, בשל היותן המפתח להערכת השטח ולשליטה בו

השפעת מזג האוויר על הראות

מזג האוויר קובע במידה רבה את תנאי הראות בשדה הקרב. ככל שהראות טובה יותר, כך יתחילו מגע המודיעין ומגע הקרב מוקדם יותר. תנאי הראות ישפיעו השפעה מכרעת על שיטת הלחימה, שכן יש אמצעי לחימה, לדוגמה רוב אמצעי האש, שבאים לידי מיצוי מרבי רק בתנאי ראות טובים. לעומתם יש אמצעים שיעילותם המרבית תמומש רק בתנאי ראות גרועים. חובתו של מפקד בכל רמה היא לשלב את מכלול אמצעי הלחימה העומדים לרשותו, כך שיוכל להפעיל את כוחותיו ביעילות רבה ביותר בכל תנאי הראות.

אור וחשכה (יום ולילה, שמש וירח)

פרק הזמן שבו מקיימים פעילות צבאית מתחלק כך שמחציתו בשעות האור ומחציתו בחשכה. המסקנה היא, שיש צורך בהפעלת הכוחות ברציפות ובתנופה הן בשעות האור והן בשעות הלילה, כדי לנצל כל רגע אפשרי לקיום פעילות צבאית ולמילוי המשימה. מטבע הדברים קל יותר להפעיל את הכוחות הלוחמים ולשלוט

לנוכח תנאי הראות הקשים בלילה, קל מאוד להונות את האויב ולהטעותו כך שפעולה של כוחות קטנים תידמה בעיניו לפעולות של כוחות גדולים. מכאן נובע שהלילה מעניק שלושה יתרונות למי שיועד להשתמש בו:

- הוא מסייע להסתיר את כוחותיו מתצפית האויב.
- הוא מסייע להונות ולהטעות את האויב על-ידי כוחות קטנים, המביימים פעילות של כוחות גדולים.
- הוא מסייע להטעות ולבלבל את האויב, מבחינה טקטית ומבחינה פסיכולוגית, בדבר שיטת הפעולה, עוצמת הכוחות, מועדי הפעולה ומקומות ההנחתה של המאמצים העיקריים.

השפעת הזירה על הפעלת אמצעי הלחימה

ככל שהקרקע עבירה יותר, מזג האוויר טוב יותר והאור רב יותר - יש אפשרות להפעיל בעילות את אמצעי הלחימה המשוריינים והממונעים ואת חיל האוויר, ולהשיג במהירות את המשימות האופרטיביות המוטלות.

עם זאת, חשוב לזכור כי האמצעים המודרניים מאפשרים לפעול בתנופה גם בתנאי זירה גרועים, לדוגמה שימוש במסוקים לתמרון כוחות בלילה ובתנאי עבירות קרקע גרועה. מאחר שלעולם לא יהיו תנאי הזירה בעלי אופי אחיד, הרי שכל כוח צבאי חייב לבנות את עצמו כך שיתאים לכל תנאי אפשרי.

קל יותר להפעיל את הכוחות הלוחמים ולשלט עליהם בשעות האור. אף על-פי כן, יש שאיפה להפעלת מלוא עוצמה גם בקרב הלילה, מכיוון שעל-ידי כך ניתן לנצל בצורה מקסימלית את חולשות האויב ולהכריעו בזמן שאינו מוכן לכך

התנועה (הנמדדת במרחב ובזמן)

אם יופעלו כל שלושת גורמי היסוד בקרב (האדם, אמצעי הלחימה והזירה) והכוחות הלוחמים לא יגיעו לכלל תנועה - יקפא הקרב ולעולם לא יוכרע.

את גורם התנועה בוחנים לפי ממדי זמן ומרחב, לפי הנוסחה הידועה של המהירות, שהיא: מהירות = זמן/מרחק.

המשמעות הטקטית החשובה ביותר, הנובעת מגורם התנועה, היא שאיפה להניע את הכוחות על-פני מרחקים ארוכים ככל האפשר ובזמן קצר ככל האפשר. שאיפה זו צריכה לשמש נר לרגלי כל מפקד בכל רמה, ועליו לעשות הכול כדי להגשימה תוך הפעלת כל אמצעי התנועה העומדים לרשותו - אם ברגל ואם בעזרת המנוע (ביבשה, באוויר או בים).

בעקבות גורם התנועה פותחו שני מושגי יסוד:

א. ניידות. הכושר של כוח צבאי לנוע במהירות על-פני מרחקים גדולים, ולהתמיד בפעילות זו זמן רב.

ב. תמרון. תנועה קונקרטיה בציר או בצירים ברורים, שתכליתה להניע כוחות אל מקום המשפר את מצבם לעומת האויב.

כל מפקד ישאף שכוחותיו הלוחמים יגיעו לידי מגע עם האויב

בתנאים של עדיפות. זאת יוכל לעשות אם ישאף שכוחותיו יהלמו באויב בנקודות התורפה שלו. נקודות אלו יימצאו על-פי רוב בעומק היערכותו של האויב, לעתים באגפיו ולעתים נדירות מאוד במקומות הנמצאים במרחק קצר מכוחותיו. מכאן נובע שכדי להגיע למגע בתנאים עדיפים יצטרכו כוחות תוקפים, לעתים קרובות, לתמרן בכל האמצעים העומדים ברשותם אל עורף האויב ואל אגפיו, ושם להשיג את ההכרעה. תמרון זה מותנה בכושר הניידות של הגיסות (הרגליים והממונעים), והוא כרוך בתעוזה רבה. אולם על-פי רוב, עשוי תמרון נועז ונמרץ אל עומק האויב להכריע את הקרב במהירות ובמינימום אבדות, בלי שיהיה צורך לבוא לידי מגע משמעותי עם כוחותיו החזקים ביותר של האויב.

כדי להגיע למגע בתנאים עדיפים יצטרכו לעתים קרובות, כוחות תוקפים, לתמרן בכל האמצעים העומדים ברשותם אל עורף האויב ואל אגפיו, ושם להשיג את ההכרעה

שילוב גורמי היסוד בלחימה

מטרת כוחותינו תושג בכל קרב שהוא, רק אם נצליח במהלך הקרב לשלול מהאויב את חופש הפעולה שלו, לאלצו לבצע מהלכים הרצויים לנו ועל-ידי כך לכפות את רצוננו עליו.

ניתן לכפות את הרצון על האויב, רק אם במהלך הקרב תתאפשר יצירת עדיפות מספיקה על האויב בשטחי המפתח, שההכרעה בהן תביא לערעור האויב במהירות רבה ביותר.

כדי להצליח להגיע לכלל עדיפות בשטחי המפתח יש להבחין ולקבוע את נקודות התורפה אצל האויב, שניצולן עשוי להקנות את השליטה ואת העדיפות בשטחי המפתח.

סדר מחשבתו של המפקד, לאחר שהבהיר לעצמו את המטרה, צריך להיות כדלהלן:

• לאכן את שטחי המפתח שההכרעה בהן תכפה אח רצונו על האויב.

• לקבוע את נקודות התורפה אצל האויב, שההכרעה בהן תקנה לו את השליטה ואת העדיפות בשטחי המפתח של הקרב.

• לאגד את הכוחות ולתמרן אותם, כך ששיגו את העדיפות הדרושה בנקודות התורפה של האויב ומשם גם בשטחי המפתח של הקרב.

• לתמרן את הכוחות החזקים ביותר ולרכזם, כך שיונחתו על הנקודות החלשות ביותר אצל האויב. כך יושג הסיכוי הגדול ביותר להוציא את האויב משיווי משקלו ולהכריעו.

כדי להכתיב לאויב את מהלכיו ולערער את שיווי משקלו, אין הכרח שהעוצמה הכוללת בקרב נתון תעלה על עוצמת האויב באותו קרב. אם ניתן יהיה לנצל כראוי את איכות כוח האדם, את גורם הזירה ואת גורם התנועה, ניתן אף בתנאים של יחסי כוחות כוללים לא נוחים להגיע למצבים שבהם תושג עדיפות מקומית בנקודות התורפה ובנקודות המפתח, ועל-ידי כך יוכרע האויב ותבוצע המשימה.⁵

ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

